

Mirosław Czarnik

Problem Innego w dwóch tetralogiach – huculskiej Stanisława Vincenza i galicyjskiej Juliana Strykowskiego

STRESZCZENIE

Praca ma na celu przedstawienie problemu Innego w dwóch tetralogiach: huculskiej Stanisława Vincenza (*Na wysokiej połoninie*) i galicyjskiej Juliana Strykowskiego (*Głosy w ciemności*, *Austeria*, *Sen Azrila*, *Echo*). Zauważam w niej, że po około ćwierćwieczu wzrostu znaczenia środowisk lokalnych, a w ślad za tym fascynacji światem kresowości i „ojczyzn lokalnych”, od kilkunastu lat następuje dezaktualizacja wizji „małych ojczyzn”. W jej efekcie pisarska działalność Vincenza i Strykowskiego pozostaje poza głównym nurtem badań literackich. Uważam to za fakt krzywdzący, dlatego też celem niniejszej pracy jest między innymi próba znalezienia możliwości szerszego powrotu ich pisarskiego dorobku (ograniczonego w tym przypadku do *Na wysokiej połoninie* i tetralogii galicyjskiej) do świadomości zarówno badawczej, jak i czytelniczej. W moim przekonaniu możliwe jest to poprzez uznanie za konstytutywną problematyki Inności – odejście od poszukiwań tego, co wspólne i wyeksponowanie różnic. Wówczas bowiem – jak twierdzi Przemysław Czapliński – pojawi się szansa na uszanowanie Inności bez zamiaru jej przekształcania.

Pierwszy rozdział pracy ma charakter metodologiczny. Określenie tożsamości Innego wymaga w pierwszej kolejności wyjaśnienia Kresów jako przestrzeni, zmieniającej się wraz z upływem czasu, niezmiennie jednak zachowującej najważniejsze elementy etosu rycerskiego. Prowadzi to ku konieczności scharakteryzowania Kresów także jako przestrzeni aksjologicznej. W niej to wyeksponowane zostaną wartości właściwe tzw. „tutejszości”, a więc nacechowane pozytywnie, kojarzące się ze wzajemnym zrozumieniem. Ta część pracy zawiera również rozumienie pojęcia „galicyjskości”, niezbędne dla wyjaśnienia relacji między kresowością tekstów Stanisława Vincenza a galicyjskim charakterem powieści Juliana Strykowskiego. W tym rozdziale poruszona zostaje także kwestia odejścia od metodologicznych znaczeń kresowości, by za bardziej wartościowe uznać pojęcie pogranicza. Spojrzenie to zgodne jest ze współczesnym stanem badań.

Rozdział II ukazuje, w jaki sposób możliwe jest funkcjonowanie poszczególnych kresowych czy galicyjskich społeczności w relacjach z Innością z uwzględnieniem podmiotowości każdej ze społeczności. W tym celu wykorzystuję badania prowadzone przede wszystkim przez Bernharda Waldenfelsa i Mariana Golkę, co pozwala stworzyć katalog relacji: od Inności jako swojskości bądź przynajmniej przychylnie postrzeganej odmienności, aż po obcość, w krańcowych przypadkach powodującą tzw. „obcość radykalną” czy wręcz wrogość. Co więcej, Inność zauważana jest także w odniesieniu do pozaosobowych relacji: związków z naturą i geograficznie rozumianą przestrzenią, czemu służyć będzie opis *sztetla* – typowego żydowskiego miasteczka. W rozdziale tym wykorzystane zostają także badania nad stereotypami, czego konsekwencją jest analizowany w rozdziale III problem występowania w obydwu tetralogiach tendencji kolonialnych. Elementów kolonializmu w analizowanych tekstach poszukuję przede wszystkim w charakterystyce polskich instytucji kresowego życia

społecznego, takich jak: dwór szlachecki, świątynie, karczmy oraz w relacjach panujących w działalności gospodarczej, zwłaszcza handlowej.

Ostatni rozdział dysertacji, zatytułowany *Postlektura tetralogii Stanisława Vincenza i Juliana Strykowskiego – uniwersalistyczny potencjał tekstów*, zawiera rozważania dotyczące możliwości uaktualnienia tekstów i rozszerzenia ich zakresu poza najpopularniejszy obecnie punkt widzenia dotyczący kolorytu funkcjonowania niepolskich grup etnicznych i egzotyzacji ich obyczajów. W tym celu wykorzystuję ustalenia tematologiczne Elżbiety Sarnowskiej-Temierusz oraz badania nad postpamięcią. Jednak tym, czym wyrażam największe zainteresowanie, jest problematyka możliwości ujęcia dzisiejszej recepcji tetralogii w reguły badań postkolonialnych. Szczególne znaczenie przydaję w tym względzie dialogowi, zwłaszcza w rozumieniu Emmanuela Lévinasa, w tzw. Drugim widzącego szansę na dowartościowanie siebie samego, a w konsekwencji także na zaakceptowanie wartości współistnienia z Innym.